

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์เรื่องเสภาเพื่อการเรียนการสอนวรรณคดีไทยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษารวบรวมความรู้เกี่ยวกับเรื่องเสภาในส่วนที่เป็นประวัติความเป็นมาประวัติของครูเสภา และวิธีการขับเสภา และวิเคราะห์บทเสภาในแง่ของฉันทลักษณ์ตามการใช้คำและวิเคราะห์ลีลาการขับเสภาส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งศึกษาวิเคราะห์ถึงความคิดเห็นของครูภาษาไทยเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนวรรณคดีที่เป็นบทเสภาด้วย ดังนั้นวิธีดำเนินการวิจัยจึงได้กระทำเป็นขั้นตอนดังนี้

การศึกษาค้นคว้าข้อมูล

1. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการขับเสภา ประวัติความเป็นมาของเสภา ประวัติครูเสภาและการเล่นเกี่ยวกับเสภาดังนี้

1.1 ผู้วิจัยได้ศึกษาวิธีการขับเสภากับครูแจ้ง คล้ายสีทอง นักคีตศิลป์ 4 กองการสังคีต กรมศิลปากร วิธีการศึกษาใช้วิธีแบบครูกับศิษย์ครึ่งโบราณ ไม่มีคำจางสอนศิษย์ของไปคลุกคลีสนิทสนมกับอาจารย์ถึงที่บ้าน ช่วยทำงาน ศึกษาเมื่อครูมีเวลาว่างให้ได้เริ่มศึกษาวิธีการขับ บทขับที่ให้ความสะเทือนอารมณ์ต่าง ๆ เช่น บทโศก บทรัก บทโกรธ บทชมธรรมชาติ บทรบ บทเดินเรื่องพร้อมกันนั้นนักศึกษาถึงเพลงกรับและวิธีการขับกรับโดยผู้วิจัยได้เสาะหาไม้มาทำกรับ ซึ่งต้องหาไม้ที่แก่แข็งและแห้งไคขนาดที่จะใช้ทำกรับเสภาได้ ไคนำมาทำกรับด้วยมือของผู้วิจัยเองเพื่อให้ไคขมุลการทำกรับที่ถูกของเมื่อทำแล้ว ไคนำมาให้ครูแจ้งตรวจดู แลนำไปตัดแปลง แกะไข ทำใหม่ ในอันที่ทำไมถูกของ ทำให้คอไม้ขนาดโอบข้อม ๆ ทำกรับไคขนาดเพียงคู่เดียว แลนำมาฝึกหัดขับกรับตามเพลงกรับที่ครูสอนให้ การศึกษาโดยวิธีดังกล่าวนี้ผู้วิจัยใช้เวลาศึกษามาตลอดเวลานับแต่เริ่มทำการวิจัยรวมเวลาประมาณ 15 เดือน

1.2 ในการศึกษาความเป็นมาของเสภา ผู้วิจัยได้ค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นนิตยสาร วารสาร หนังสือเล่มที่มีอยู่ในหอสมุดทั่วไป และเอกสารที่เป็นสมุดไทยโบราณที่มีในหอหนังสือโบราณของหอสมุดแห่งชาติ โดยได้รับความร่วมมือจาก การตรวจ การอ่าน การแปลจากอาจารย์กองแก้ว วีระประจักษ์ นักภาษาโบราณ 5 หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร เพื่อหาข้อมูลในตำนานเรื่องเสภาที่ไม่มีมีการพิมพ์เผยแพร่ทั่วไป

อนึ่ง ในการหาข้อมูลเรื่องประวัติความเป็นมาของเสภา ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ครูเสภารุ่นเก่าและใหม่ เพื่อหาข้อมูลมาประกอบเรื่องราวบางตอนควย การหาข้อมูลด้านนี้ต้องอาศัยการสืบเสาะค้นหา เพราะผู้ทรงคุณวุฒิท่านนี้ท่านไม่แสดงตัว ครูเสภาบางท่านชรามากจนไปไหนไม่ไหว ผู้วิจัยได้สืบค้นติดตามสัมภาษณ์บุคคลเหล่านั้นได้จำนวน 9 ท่าน

1.3 การศึกษาค้นประวัติของครูเสภา ผู้วิจัยได้สืบเสาะค้นหาครูเสภาจากเอกสารและคำบอกเล่าของคนในวงการศิลป์และการสัมภาษณ์ ได้บันทึกประวัติบันทึกเพลงเสียงสัมภาษณ์จากผลการสัมภาษณ์ นอกจากจะได้เรื่องราวประวัติของท่านแล้วผู้วิจัยยังได้ข้อมูลที่ เป็นเรื่องราวของเสภาบางส่วนบางตอนที่ท่านเหล่านั้นจดจำไว้นำมาประกอบในส่วนที่เป็นเรื่องราวความเป็นมาของเสภาควยอีกส่วนหนึ่ง

1.4 ศึกษาการเล่นเกี่ยวกับเสภา ผู้วิจัยได้ติดตามดูการเล่นเกี่ยวกับเสภา เช่น ละครเสภา เสภาว่าแนวสุภาพ แนวคลก ที่กรมศิลปากรจัดแสดงที่โรงละครแห่งชาติ ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพสาขาเชิงสะพานผ่านฟ้า ทางโทรทัศน์และห้อง ๆ รวมประมาณ 15 ครั้ง สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านนี้คือ อาจารย์เสรี หวังในธรรม ผู้อำนวยการกองการสังคีต กรมศิลปากร คุณไพฑูรย์ เข้มแข็ง อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์กรมศิลปากร ซึ่งเป็น "ตัวพระ" ผู้มีชื่อเสียงของกรมศิลปากรดำเนินการรวบรวมการขับเสภาบางส่วนตลอดถึงการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการเล่นเสภาแบบที่มีในอดีต และยังมีปรากฏอยู่ในปัจจุบันมาประกอบกับการค้นคว้าวิจัย

2. ศึกษาคนควางานวิจัยที่มีผู้วิจัยไว้ในส่วนที่คล้ายคลึงหรือเกี่ยวของกับงานวิจัยนี้ ผลจากการคนควางานวิจัยไม่พบว่ามีผู้ใดเคยศึกษาโดยตรงเกี่ยวกับเรื่องเสภา แต่มีงานวิจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอยู่บางกับงานวิจัยนี้คือวิทยานิพนธ์ของศักดิ์ดา ปั้นเหนงเพชร เรื่องคุณค่าเชิงวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญาครุศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โฉลกกล่าวถึงการขับเสภา ทำนานเสภา และดนตรี ประกอบเสภาไว้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องนี้เท่านั้น

3. สร้างแบบวิเคราะห์ 2 แบบคือ

3.1 แบบวิเคราะห์หัตถลักษณ์คานการใช้คำในบทเสภาซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง

3.2 แบบวิเคราะห์ลีลาการขับซึ่งผู้วิจัยดัดแปลงมาจากแบบวิเคราะห์

พฤกักรมทางวาจาของแฟลนเคอร์ส

4. นำแบบวิเคราะห์ทั้งสองแบบไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิแก้ไข ผู้วิจัยได้นำมาปรับปรุงแบบวิเคราะห์แล้วนำมาให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาแก้ไขอีกครั้งหนึ่ง

5. นำแบบวิเคราะห์ที่แก้ไขปรับปรุงแล้วมาใช้วิเคราะห์หัตถลักษณ์ คานการใช้คำในบทเสภา และวิเคราะห์ลีลาการขับเสภาจากบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนที่ครูเสภาขับให้ฟังโดยบันทึกเทปมาใช้เป็นข้อมูลการวิเคราะห์

6. สร้างแบบสอบถามขึ้นเพื่อถามครูภาษาไทยเกี่ยวกับสภาพการ เรียนการสอนภาษาไทยที่เกี่ยวกับเรื่องเสภา ความรู้ ความสนใจและความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องเสภาให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจแก้ไขแล้วนำไปทดลองสอบถามครูภาษาไทยที่มีใบประกาศจริงนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อแก้ไขส่วนที่บกพร่อง นำผลการวิเคราะห์ให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจแก้ไขอีกครั้งหนึ่งแล้วนำไปใช้สอบถามครูภาษาไทยที่เป็นตัวอย่างประกาศกรจริงต่อไป

7. รวบรวมแบบและภาพในส่วนที่เกี่ยวกับการสัมภาษณ์ ประวัติครูเสภาบางส่วน
ที่รวบรวมได้ จัดทำภาพสไลด์ที่แสดงแนวทางการขับเสภาตามแบบแผนดั้งเดิมแต่คนจนจบ
ในลักษณะการขับเสภาที่แสดงท่าทางในการขับตั้งแต่เริ่มนำกรับมาใช้ประกอบการขับเสภา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือสำหรับการวิจัย 3 ชุดดังนี้

ชุดที่ 1 แบบวิเคราะห์หัตถลักษณะการใช้คำในบทเสภา ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์
การใช้คำในบทเสภาในด้านต่าง ๆ คือ

- ก. การใช้เสียงพยัญชนะต้น
- ข. การใช้เสียงพยัญชนะต้นหรือเสียงสะกด
- ค. การใช้เสียงวรรณยุกต์
- ง. การใช้คำเป็นคำตาย
- จ. การใช้สระเสียงสั้น-ยาว

ผู้วิจัยได้สร้างแบบวิเคราะห์ขึ้นเองในรูปตารางแล้วนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน
ตรวจแก้ไขคือ

1. ศาสตราจารย์หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ
2. ศาสตราจารย์จรูญประณีต นาคกรทรรพ
3. ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์
4. อาจารย์ภักดิ์ สุวรรณธาดา
5. คุณเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

ผู้ทรงคุณวุฒิได้กรุณาวิจารณ์ ตรวจ แนะนำ แก้ไขแบบวิเคราะห์ที่ยังไม่
เหมาะสม ผู้วิจัยได้นำแนวคิดแนววิจารณ์และแนววิเคราะห์ของท่านมาปรับปรุงแบบวิเคราะห์
จนสามารถใช้เป็นแบบวิเคราะห์ได้ นำมาใช้วิเคราะห์บทเสภาที่เป็นบทสะท้อนอารมณ์
4 ชนิดคือ บทชมธรรมชาติ(เสารัจนิยม) บทรัก(นารีปราโมทย์) บทโกรธ(พิโรธวาหัง)

บทโศก (สัลลาปังกพิสัย) ซึ่งเป็นบทที่ครูเสภาขับให้ฟังชนิดละ 10 บททละ 3 คาราง นำผลการวิเคราะห์ที่วิเคราะห์ข้อมูลสรุปเป็นร้อยละ วิเคราะห์เป็นความเรียงด้วยตัวผู้วิจัยเอง

ชุดที่ 2 แบบวิเคราะห์ผลัดการขับเสภา ผู้วิจัยได้สร้างแบบวิเคราะห์ โดยคัดแปลงจากแบบวิเคราะห์พฤติกรรมทางวาจาของเฟลนเคอร์ส ใ้คนนำไปให้อาจารย์ ที่ปรึกษาตรวจแก้ไข แล้วนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่านตรวจแก้ไขคือ

1. ศาสตราจารย์จรูญประณีต นาคกรรพ ผู้ทรงคุณวุฒิชำนาญภาษาไทย
2. ครูแจ่ม คล้ายสีทอง นักศึกษาศิลป์ 4 กองการสังคีต กรมศิลปากร ผู้ทรงคุณวุฒิชำนาญเสภา
3. อาจารย์ประเวท กุมุท ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านการขับร้องและดนตรีไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ จ. เชียงใหม่ ผู้ทรงคุณวุฒิชำนาญเสภา
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประคินันท์ อุประมัย ประจำสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ผู้ทรงคุณวุฒิชำนาญวิเคราะห์พฤติกรรมทางวาจาของเฟลนเคอร์ส
5. อาจารย์สุภาพร พรพิบูลย์ อาจารย์วิทยาลัยครูนครสวรรค์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางชำนาญวิเคราะห์พฤติกรรมทางวาจาของเฟลนเคอร์ส

ใ้คนนำมาปรับปรุงแก้ไขตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำ แล้วนำไปใช้วิเคราะห์ การขับเสภาที่ผู้เชี่ยวชาญการขับเสภา 2 ท่านคือ ครูแจ่ม คล้ายสีทอง และอาจารย์ประเวท กุมุท ขับเสภาบันทึกเทปไว้ใ้ใน 4 บทสะเทือนอารมณ์คือ บทชมธรรมชาติ(เสาวารจณี) บทรัก(นารีปราโมทย์) บทโกรธ(พิโรธวาทัง) บทโศก(สัลลาปังกพิสัย) การวิเคราะห์ วิเคราะห์จากเทปดังกล่าว ใ้ผู้ปกครองผู้ฟังใ้ให้สามารถฟังเสียงใ้ได้อย่างชัดเจน นำผลการวิเคราะห์มาสรุปเป็นร้อยละและวิเคราะห์เป็นความเรียงด้วยตัวผู้วิจัยเอง

ชุดที่ 3 เป็นแบบสอบถามครูผู้สอนภาษาไทย 1 ชุด เพื่อสอบถามเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนภาษาไทยในส่วนที่เกี่ยวกับวรรณคดีที่เป็นบทเสภา แบบสอบถามชุดนี้แบ่งออกเป็นตอน ๆ ดังนี้

- ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบ โดยใช้คำถามประเภทเลือกตอบ
- ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพการสอน ความรู้ ความเข้าใจ ความสนใจ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวรรณคดีที่เกี่ยวกับเสภาและเรื่องเสภาโดยใช้คำถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (rating scale) ซึ่งกำหนดน้ำหนักของคำตอบเป็นคะแนน 5 ระดับคือ

มากที่สุด	มีค่าระดับคะแนน	5
มาก	มีค่าระดับคะแนน	4
ปานกลาง	มีค่าระดับคะแนน	3
น้อย	มีค่าระดับคะแนน	2
น้อยที่สุด	มีค่าระดับคะแนน	1

เมื่อสร้างแบบสอบถามแล้ว ให้นำไปให้อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ขึ้น เมื่อปรับปรุงแล้วจึงนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่เลือกไว้ และนำผลการทดลองมาให้อาจารย์ที่ปรึกษาแก้ไขข้อบกพร่องและขอความที่ไม่ชัดเจน แล้วผู้วิจัยได้นำเครื่องมือดังกล่าวไปใช้สอบถามประชากรจริงต่อไป

ตัวอย่างประชากร

ตัวอย่างประชากรที่ใช่ตอบแบบสอบถามนี้ เป็นครูผู้สอนภาษาไทยที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายในจังหวัดที่เป็นแหล่งกำเนิดการเล่นเสกามาาก่อน คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดที่ยังมีการเล่นเสกมาอยู่ในปัจจุบัน คือ กรุงเทพมหานคร โดยสุ่มโรงเรียนมาจากทั้ง 2 จังหวัดรวมทั้งสิ้น 8 โรงเรียน ซึ่งใช้การสุ่มแบบธรรมดา (Simple Random Sampling) ดังรายชื่อโรงเรียนดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์	จังหวัดอยุธยา
2. โรงเรียนท่าเรือนิคมยานุกุล	จังหวัดอยุธยา
3. โรงเรียนนครหลวงอุดมรัตน์	จังหวัดอยุธยา
4. โรงเรียนบางปะอินราชานุเคราะห์	จังหวัดอยุธยา
5. โรงเรียนเสนา "เสนาประสิทธิ์"	จังหวัดอยุธยา
6. โรงเรียนหลวง	กรุงเทพมหานคร
7. โรงเรียนวัดสุทธิวาราม	กรุงเทพมหานคร
8. โรงเรียนวชิรธรรมสาริต	กรุงเทพมหานคร

และใช้ครูทุกคนที่สอนภาษาไทยในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายในโรงเรียนดังกล่าว ใต้ตัวอย่างประชากร 93 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ติดต่อขอหนังสือขอความร่วมมือในการทำวิจัยจากคณบดีมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนดังกล่าว ขอความร่วมมือในการแจกและตอบแบบสอบถามแก่ครูผู้สอนภาษาไทยในโรงเรียน และได้รับความช่วยเหลือในการแจกและเก็บแบบสอบถามคืนจากครูอาจารย์ในโรงเรียนนั้น ๆ เป็นอย่างดี ช่วยให้ได้รับแบบสอบถามคืนมา 97 ฉบับ จากจำนวน 100 ฉบับ ใต้คัดเลือกแบบสอบถามที่ถูกต้องสามารถใช้วิเคราะห์ได้ 93 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 93 ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด

ส่วนการรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์หาค่าลักษณะคานการใช้จ่ายของบทเสภา และการวิเคราะห์ผลจากการขับเสภา นั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากบทเสภาที่เป็นบทสะท้อนอารมณ์ 4 ชนิด ที่ครูเสภาคัดเลือกให้และขับมันที่ก่อกำเนิดไว้ให้สำหรับใช้วิเคราะห์ผลจากการขับบทเสภาที่นำมาใช้วิเคราะห์อยู่ในภาคผนวก

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามและข้อมูลคานการวิเคราะห์หาค่าลักษณะคานการใช้จ่ายและการวิเคราะห์ผลจากการขับแล้ว ได้นำมาวิเคราะห์ดังนี้

ตอนที่ 1 วิเคราะห์หาค่าลักษณะคานการใช้จ่ายในบทเสภาและวิเคราะห์ผลจากการขับเสภา

1. วิเคราะห์การใช้จ่ายตามตารางวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น
สรุปเป็นร้อยละ เสนอผลในรูปตารางและบรรยาย
2. วิเคราะห์ผลจากการขับตามแบบวิเคราะห์ ที่ผู้วิจัยคิดแปลงจาก
แบบวิเคราะห์พฤติกรรมทางวาจาของแฟนเคอร์ส สรุปเป็น
ร้อยละ เสนอผลในรูปตารางและบรรยาย

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น

1. ข้อมูลจากแบบสอบถามส่วนที่ 1 นำค่าตอบแต่ละข้อมาหาค่า
ร้อยละของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
2. ข้อมูลจากแบบสอบถามส่วนที่ 2 นำผลการประเมินค่า
(rating scale) แต่ละข้อมาหาค่าเฉลี่ยโดยใช้สูตร

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n fx}{n}$$

$\bar{x}$ = ค่าเฉลี่ยของคะแนน

fx = ผลรวมของคะแนนทั้งหมด

n = จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่าง

การแปลความหมายของน้ำหนักค่าตอบจากค่าเฉลี่ย (mean)

ถือเกณฑ์ดังนี้

1.00 - 1.55 หมายถึงน้อยที่สุด

1.56 - 2.55 หมายถึงน้อย

2.56 - 3.55 หมายถึงปานกลาง

3.56 - 4.55 หมายถึงมาก

4.56 - 5.00 หมายถึงมากที่สุด

เมื่อหาค่าเฉลี่ยแล้วจึงหาค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานโดยใช้สูตร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ประคอง วรรณสุต, สถิติศาสตร์ประยุกต์สำหรับครู (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 41.

$$s_x = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n x^2 - \frac{(\sum_{i=1}^n x)^2}{n}}{n-1}}$$

s_x = ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

$\sum x$ = ผลรวมของคะแนน

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

เสนอผลของการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามในรูปของตารางและ

การบรรยาย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1

Gene V. Glass and Julian C. Stanley, Statistical Methods

In Education and Psychology (New Jersey : Prentice-Hall, 1970), p.82.